

реалізації пасажиром права на свободу пересування, в тому числі шляхом обмеження дії принципу свободи договору та прав перевізника (через нормативну регламентацію його прав та обов'язків в транспортних статутах і кодексах, правилах перевезень пасажирів чи надання послуг з перевезення).

Цим обґрунтовується відсильний характер норм ЦК України, що регулюють правовідносини з перевезення пасажирів до транспортних статутів та кодексів, Правил перевезень пасажирів, які містять особливості нормативного регулювання перевезень пасажирів.

Чорнооченко С.І.

к.ю.н., доцент, професор кафедри
цивільного права і цивільного
процесу Національної академії
внутрішніх справ

ФАКТИЧНИЙ СКЛАД ПРАВОВІДНОСИН ЯК ПРЕДМЕТ ДОКАЗУВАННЯ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

У юридичній літературі не дано чіткої відповіді, що таке предмет доказування, тому що судові докази і весь процес доказування спрямовані на встановлення неоднорідних за матеріально-правовим та процесуальним значенням фактів. Факти, перш ніж суд визнає їх як існуючі, потрібно їх довести в цивільному процесі за допомогою судових доказів. Предметом доказування, згідно із традиційно сформованою точкою зору, є тільки юридичні факти, підстави позову та заперечення проти нього, на які вказує норма матеріального права, що підлягає застосуванню. Для позначення всієї сукупності фактів, що підлягають доказуванню, вживається термін «межі доказування».

Таке закріплення у ЦПК України (ч. 1 ст. 179 ЦПК України) предмету доказування допомагає зосередити увагу суду на тому фактичному складі, без з'ясування якого неможливо правильно застосувати норму матеріального права та вимагати від сторін подання доказів відповідно до тих фактів, які кожна зі сторін повинна доводити. Правильно визначити предмет доказування по цивільній справі — значить спрямувати весь процес доказування у потрібне русло. У цивільному процесі вчення про предмет доказування зв'язано з наступною проблемою — розподілом обов'язків з доказування. Тому предмет доказування розглядається в комплексі з вченням про позов, його підстави та спростуванні позову (запереченнями).

Предмет доказування по цивільній справі позовного характеру має два джерела формування: 1) підстава позову та заперечення проти позову; 2) гіпотезу і диспозицію норми або ряду норм матеріального права, що підлягають застосуванню. Визначальне значення має позов і його підстава. У спеціальній літературі часто зустрічається точка зору, що предмет доказування за конкретною цивільною справою визначається твердженням та

запереченням сторін. Вважаємо, що ця дефініція потребує уточнення. До предмета доказування відносяться всі факти, що мають юридичне значення, якщо навіть сторони на них не посилаються. Тому вірніше казати, що предмет доказування визначається на основі підлягаючої застосуванню норми матеріального права. На первісних етапах доказування норма або норми матеріального права визначаються на основі стверджень сторін. Про це свідчить і судова практика. Так, у п.2 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 12.06.2009 р. №5 «Про застосування норм цивільного процесуального законодавства, що регулюють провадження у справі до судового розгляду». вказується, що готуючи справу до розгляду, суд повинен визначити: обставини, які мають значення для справи, та факти, що підлягають встановленню і покладені в основу вимог і заперечень; характер спірних правовідносин і зміст правової вимоги; матеріальний закон, який регулює спірні правовідносини; вирішити питання про склад осіб, які братимуть участь у справі; з'ясувати, які є докази на підтвердження зазначених фактів; визначити коло доказів відповідно до характеру спірних правовідносин і роз'яснити, якій із сторін слід довести певні обставини; вжити заходів для забезпечення явки в судові засідання, а також сприяти врегулюванню спору до судового розгляду.

В результаті стверджень сторін визначається обсяг фактичного матеріалу, що підлягає встановленню судом. Відповідно до закону сторони не мають обов'язку правового обґрунтування своїх вимог та заперечень. Юридична кваліфікація відносин дається судом, а тому сторони можуть не завжди точно визначати факти, які мають правове значення. Але їх обсяг внаслідок ускладнень у процесі (зміна підстав або предмета позову, розміру позовних вимог) може змінюватись, що тягне за собою зміну фактичного складу.

Не всякий юридичний факт становить предмет доказування по даній цивільній справі, а тільки такий, котрий має значення для рішення даної суперечки. Тому із всіх фактів, на які посилаються сторони, суд повинен відібрати: 1) ті, які стосуються справи, для того, щоб їх досліджувати; 2) ті, які не стосуються справи, для того, щоб виключити їх з кола матеріалів судового дослідження.

Викладене вчення про предмет доказування засновано на аналізі правових відносин, що регулюються нормами з точним фактичним складом, коли в нормі права виразно зазначені факти, з настанням яких за цією нормою настають правові наслідки. Застосування таких норм визначає предмет доказування та дозволяє суду точно виявляти коло відшукуваних фактів і на їхній основі роз'яснити сторонам обов'язки з доказування. Однак практика розвитку українського законодавства останнього десятиліття свідчить про прийняття великої кількості законів, що містять норми, без точного фактичного складу, і які відсилають встановлення предмета доведення на розсуд суду. Наявність таких норм створює додаткові труднощі при здійсненні правосуддя.